

Tek Parti Dönemi'nde Van'da Seçimler ve Milletvekili Profilleri (1923-1946)

Elections and Members of Parliament Profiles in Van During the Single Party Period (1923-1946)

Cevdet TEKE

Dr. Öğretim Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Van, Türkiye
Asist. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Department of International Relations, Van, Türkiye
Orcid: [0000-0002- 6496-5915](https://orcid.org/0000-0002-6496-5915) cevdetteke@yyu.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Teke, C. (2026). Tek Parti Dönemi'nde Van'da Seçimler ve Milletvekili Profilleri (1923-1946). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 71, 258-269

Teke, C. (2026). Elections and Members of Parliament Profiles in Van During the Single Party Period (1923-1946). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 71, 258-269

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: December 28, 2025/28 Aralık 2025

Accepted/Kabul Tarihi: March 3, 2026/3 Mart 2026

Published/Yayın Tarihi: March 25, 2026/25 Mart 2026

Pub Date Season/Yayın Sezonu: March/Mart

Issue/Sayı: 71

Pages/Sayfa: 258-269

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Cevdet TEKE).

Conflict of Interest/Çıkar Beyanı

There are no conflicts of interest./Bu çalışma kapsamında herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile çıkar çatışması yoktur.

Declaration of Authors' Contribution/Yazarların Katkı Oran Beyanı

This article has one author and the contribution rate of the author is 100 %/Bu makale tek yazarlıdır ve yazarın katkı oranı yüzde 100'dür.

Copyright & License/Telif Hakkı ve Lisans: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır

Öz

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye yeni bir siyasal yapılanma sürecine girdi ve tek parti yönetimi altında modernleşme hedefleri doğrultusunda kapsamlı bir dönüşüm yaşadı. Bu süreçte seçimler, demokratik katılımın sınırlı kaldığı, ancak devletin ideolojik ve kurumsal temellerinin inşa edildiği bir dönemin göstergesiydi. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin merkezileşen siyasi yapısı, aday belirleme süreçlerinden temsil anlayışına kadar her aşamada belirleyici bir rol oynadı. Bu dönemde milletvekilleri, halkın doğrudan tercihiyle değil, CHP'nin merkez teşkilatı tarafından belirlenen adaylar arasından seçilmekteydi. Van ili hem coğrafi konumu hem de sosyo-ekonomik yapısıyla bu merkezileşen anlayışın yerel düzeydeki yansımalarının belirgin biçimde hissedildiği örneklerden biriydi. 1923-1946 yılları arasında seçilen Van milletvekilleri, etkin bir siyasal aktör olmaktan ziyade, daha çok sembolik ve bürokratik bir temsil mekanizması içinde yer almışlardır. Meclis çalışmalarında yerellik unsurunun oldukça zayıf olduğu, çoğunlukla merkezi hükümetin politikalarına uyumlu bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Tek Parti rejiminin doğası gereği halkın temsil algısının zayıf olduğu bu dönemde, Van milletvekillerinin mecliste daha çok teknik komisyon faaliyetleriyle öne çıktıkları ve bireysel inisiyatif almaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu durum, yerel taleplerin merkez politikaları karşısında ikinci planda kalmasına ve temsilin sembolik bir nitelik kazanmasına yol açtı. Bu çalışma, Tek Parti Dönemi'nde Van'da gerçekleştirilen seçimlerin dinamiklerini ve milletvekili profillerini inceleyerek, merkezileşen siyasi yapının yerel düzeyde temsil ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler

Tek Parti Dönemi, Van, Seçimler, Milletvekili Profilleri, Temsil Algısı.

Abstract

With the proclamation of the Republic, Turkey entered a new political restructuring process and underwent a comprehensive transformation under a single party government, driven by modernization goals. During this period, elections were a testament to a period in which democratic participation remained limited, but the ideological and institutional foundations of the state were being built. The centralized political structure of the Republican People's Party (CHP) played a decisive role at every stage, from the candidate selection process to the concept of representation. During this period, members of parliament were elected not by direct popular vote, but from candidates nominated by the CHP's central organization. Van province, with its geographical location and socio-economic structure, was one example where the local repercussions of this centralized approach were most clearly felt. Between 1923 and 1946, Van deputies elected were largely symbolic and bureaucratic representation mechanisms, rather than active political actors. The local element in parliamentary proceedings was quite weak, and they largely acted in accordance with the policies of the central government. During this period, when the public perception of representation was weak due to the nature of the single party regime, Van deputies appeared to prioritize technical committee activities and avoided individual initiative. This led to local demands taking a back seat to central policies, and representation assumed a symbolic nature. This study examines the dynamics and parliamentary profiles of the elections held in Van during the Single Party Era to reveal how the centralized political structure shaped representational relations at the local level.

Keywords

Single Party Period, Van, Elections, Parliamentary Profiles, Perception of Representation.

Giriş

1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla Türkiye'nin siyasi tarihinde yeni bir dönem başladı. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar Osmanlı Devleti'nin modernleşme döneminde bıraktığı siyasi laboratuvarı üzerinde kurulmuşsa da çok ulusluluktan sıyrılan bir ulus-devlet modelinde yeniden yapılanma sürecine gitti ve kendine has özelliklere sahip olarak ekonomik, siyasal ve toplumsal olarak eskiden kopuşu ifade eden farklı arayışa yöneldi. Bu bağlamda modernleşme ve Batılılaşma hedefleriyle tek parti yönetimi bünyesinde kapsamlı bir dönüşüm sürecine girildi.

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde kurulan CHP, kısa süren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri haricinde 1923'ten 1946'ya kadar tek parti sistemiyle kontrolü elinde tuttu ve devletle parti arasındaki sınırlar silikleşti. Hatta parti ile devlet özdeşleşti (Ahmad, 2005: 82). Tek Parti Dönemi olarak adlandırılan bu tarih aralığında kurulan diğer siyasi partilerin süreklilik gösterememesi, eğreti nitelikte partiler olmaları, siyasi konjonktürün bu süreçte kurulan muhalefet partilerinin sürekli ve kalıcı olmasına izin vermemesinden kaynaklıydı (Kaynar & Kalkan, 2022: 41). Dolayısıyla bu yıllarda siyasal rekabet, biçimsel düzeyde kalan bir unsur haline geldi. Bu da siyasal iklimin elverişsizliği sebebiyle milletvekili genel seçimlerinin tek parti mekanizması üzerine inşa edildiği bir yapı ortaya çıkardı.

Tek Parti Dönemi, Türk siyasi hayatında modern devletin inşa edilmesi, laikliğin benimsenmesi ve millî kimliğin yeniden tanımlanması gibi köklü değişikliklerin gerçekleştiği, ancak demokratik temsil ve siyasi katılımın sınırlı kaldığı bir dönemdi (Zürcher, 2004: 217). Bu iki yönlü yapı, yani modernleşme ile otoriterlik arasındaki denge, dönemin karakterini belirledi. Bununla birlikte tek parti yönetimi, her ne kadar otoriter bir yapı olarak tanımlansa da toplumsal modernleşme ve ekonomik kalkınma projeleriyle Türkiye'yi dönüştürmeye yönelik radikal reformlar gerçekleştirdi. Bu süreçte hukuk, eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında yapılan reformlarla yeni bir ulus-devlet kimliği inşa edildi. Fakat bu reformların merkezden yönetilen bir anlayışla yürütülmesi, taşra ile merkez arasındaki iletişim kanallarını daralttı. Özellikle kırsal kesimlerde ve Doğu Anadolu gibi uzak bölgelerde, yerel halk ile merkezi yönetim arasında belirgin bir kopukluk ortaya çıktı. Bu çerçeveden bakıldığında Van ili, coğrafi konumu ve demografik yapısıyla, Tek Parti Dönemi'nin merkezîyetçi politikalarının belirgin şekilde gözlemlendiği illerden biridir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Van, etnik çeşitliliği, tarihi ve sosyal yapısı nedeniyle Cumhuriyet'in yeni ulus-devlet yapısının etkilerini özgün bir şekilde yaşadı.¹ Van'da yaşayan halkın yaşam koşulları, sosyal yapısı ve gelenekleri merkezi hükümetin modernleşme projeleriyle zaman zaman farklı yönelimler gösterdi.² Bu nedenle, Van gibi kırsal ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı bölgelerde CHP'nin aday belirleme süreçleri, seçim organizasyonları ve temsilcilerin profil özellikleri, tek parti sisteminin topluma nasıl nüfuz ettiğini anlamak açısından önem taşımaktadır (Tunçay, 1992: 125).

1923-1946 yılları arasındaki seçimler, CHP'nin tek parti olarak ülkenin siyaset sahnesine hâkim olduğu bir dönemde gerçekleşti. Bu dönemde milletvekilleri, halkın doğrudan tercihiyle değil, CHP'nin merkez teşkilatı tarafından belirlenen adaylar arasından seçilmekteydi (Zürcher, 2004: 230). Van gibi merkezi yönetimden uzak ve çoğunlukla kırsal bir yapıya sahip illerde ise bu atama süreci, yerel halkın siyasi temsil algısını zayıflattığı gibi, merkezden belirlenen adayların halkın taleplerine ne kadar yanıt verebildiği konusunu da görünür kılmaktadır. Dolayısıyla Van'daki seçimlerin incelenmesi, merkez-taşra ilişkisinin erken Cumhuriyet dönemindeki biçimini anlamak için elverişli bir örnek sunmaktadır.

Tek Parti Dönemi'nde yerel düzeyde seçim uygulamalarının nasıl şekillendiğini sağlıklı değerlendirebilmek için öncelikle bu dönemde Türkiye genelinde uygulanan seçim sisteminin hukuki ve siyasal çerçevesinin ele alınması gerekmektedir. Çünkü merkezi siyasal yapının oluşturduğu bu kurumsal çerçeve, taşrada seçimlerin niteliğini ve temsil ilişkilerinin sınırlarını belirleyen temel unsur oldu.

1. Tek Parti Dönemi'nde Türkiye'de Seçim Sistemi

Türk siyasi hayatına Tanzimat'la birlikte giren seçim kavramı, Osmanlı Devleti'nin anayasalı meşruti monarşiye geçmesiyle birlikte uygulama alanı buldu. Dolayısıyla Cumhuriyet öncesi dönemdeki genel seçim uygulamaları 23 Aralık 1876'da Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile başladı. Bu dönemde yapılan seçimler, halkın temsili kavramının henüz olgunlaşmadığı bir zeminde gerçekleşti. 1877, 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 ve 1923 seçimleri, Cumhuriyet Dönemi'nin siyasal pratiğinin temelini oluşturdu (Olgun, 2011: 4). Söz konusu dönemlerdeki seçimlerin yasal dayanağını da Türk siyasi tarihinin ilk seçim kanunu olan ve bazı

¹ Tek Parti Dönemi Van'ın demografik yapısı ile ilgili geniş bilgi için bkz: Koçlar & Bozkurt, 2021: 117-123).

² Geniş bilgi için bkz: Pınar & Tunç, 2021: 161-190).

değişikliklerle 1942'ye kadar uygulanan İntihâb-ı Mebusan Kanunu oluşturdu.³ Dolayısıyla Cumhuriyet'in erken yıllarındaki seçim sistemi, Osmanlı'nın anayasal mirası üzerine inşa edildi.

23 Nisan 1920 tarihinde açılan I. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), aynı amaç etrafında birleşmiş, aynı kutsal hedefe yönelmiş, farklı eğitim düzeylerinde ve çok değişik meslek gruplarına dâhil milletvekillerinden oluşmuş olağanüstü bir meclisti. Meclisin olağanüstülüğü savaş koşullarından ve sahip olduğu yetkilerden kaynaklanmaktaydı. Bununla birlikte, milletvekillerinin belirlenmesinde 1920 seçimlerinde çoğunluk esası uygulandığı görülmektedir (Afşar, 2020: 288-289). Ancak çoğunluk yönteminin uygulandığı seçimlerde ise seçmen isteğinin ciddi ölçüde çarpıtıldığı görülmektedir (Eroğlu, 1999: 22). Bu seçimlerin Anadolu'daki dikkat çekici özelliklerinden biri, milletvekili adaylığını koymaya dair kesin kuralların bulunmamasıydı. Bu nedenle, adaylık başvurusu yapmayan hatta seçilse dahi Ankara'ya gitmeyi düşünmeyenlerin yanı sıra, kendiliğinden adaylığını ilan edenler de vardı (Güneş, 1997: 63).

I. TBMM, bağımsızlık mücadelesini yönetti, Saltanatın kaldırılması gibi köklü kararlar aldı ve Lozan görüşmelerine temsilci gönderdi. Ancak Lozan sürecinde Meclis içinde muhalefetin giderek güçlenmesi, anlaşmanın onaylanmasını riske atacak bir gelişme olarak görüldü. Bu nedenle iktidar kadroları, seçimlerin yenilenmesini siyasal bir mecburiyet olarak gördü. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in görevini tamamladığını vurgulayarak yeni seçimlerin yapılmasını zorunlu gördü (İnan, 2018: 83-84). Bu karar, erken Cumhuriyet siyasetinde seçimlerin yalnızca temsil mekanizması değil, rejim meşruiyeti aracı olarak da görüldüğünü göstermektedir. Bu gelişmelerin ardından I. TBMM Dönemi 16 Nisan 1923'te sona erdi ve II. TBMM için çalışmalara başlandı.

II. TBMM ile başlayan ve tek parti idaresinin hâkim olduğu süreçte, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 yıllarında olmak üzere toplam beş genel seçim gerçekleştirildi. Söz konusu dönemde seçimler iki dereceli bir sistemle yürütülmekteydi. Buna göre halk, önce birinci aşamada ikinci seçmenleri belirliyor, ardından ikinci seçmenler milletvekillerini seçiyordu (Unat, 2015: 212). Bu uygulama, halkın doğrudan milletvekili seçme konusunda doğru olanı seçecek bir olgunlukta olmadığı fikrinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Alkan, 2006: 153).

1923 Genel Seçimlerinde temel olarak 1877 İntihâb-ı Mebusan Kanunu uygulandı. Fakat ilgili kanunun bazı hususları 3 Nisan 1923'te yeniden düzenlendi. Buna göre İntihab-ı Mebusan Kanunu "Her 50 bin erkeğin 1 milletvekili seçeceği" hükmünde değişikliğe gidilerek, "Her 20 bin erkeğin 1 milletvekili seçeceği" hükmü getirildi. Ayrıca, bu düzenleme vergiye bağlı kısıtlamaları ortadan kaldırdı ve seçme hakkının daha geniş kitlelere ulaşmasına imkân sağlamış oldu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1961: 322-324). Söz konusu yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte, gerekli diğer şartları karşılayan kişiler artık vergi ödeme zorunluluğu olmaksızın birinci ve ikinci seçmen olabildikleri gibi milletvekili seçilme hakkına da sahip olabileceklerdi (TBMM, 1982: 83-84). Söz konusu yeni düzenlemelerle 1923 seçimlerine başlandı.

1923 seçimlerinde aday saptama, Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyiciliğine dayalı gözükmektedir. Böylece adayların titizlikle belirlenmesiyle muhalif anlayış, sürecin dışında bırakılıyordu. Bununla birlikte seçim bölgesindeki milletvekili adaylarının belirlenmesinde, parti grubu tarafından adaylıkları kabul edilen I. Dönem milletvekillerinin seçim bölgesine giderek, kendi seçim çevrelerinden çıkabilecek diğer adayları belirlemekle ve bu adayları parti grubuna göndermekle görevlendirildiklerinin yanında, ikinci seçmenlerin belirlenmesinde de aynı özen ve dikkatin gösterilmesi istenmekteydi (Çakan, 1999: 42-43). Seçim öncesi, Mustafa Kemal Paşa tarafından birinci seçmenlerin amaçlandığı "Müntehib-i Sâni İntihabatında Nazar-ı Dikkate Alınacak Esasat" başlıklı bildiri de ikinci seçmenlerin yöre ahalisinden ve Müdafaa-i Hukuk ilkelerine bağlı olanlardan olmasına özen gösterilmesi istenmekteydi. Bu durum, tek parti yönetiminin seçimleri bir tür ideolojik sadakat testi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Seçimin uygulama aşamasında en etkin birimin, oluşturulan Teftiş Heyetleri olduğu görülmektedir. Bu heyetler, seçimi yönlendirme ve denetlemekle görevli kurullar olmuşlardır. Oy verme ve sandıkların açılma işlemlerinde Teftiş Heyetlerinin yanında, yörenin dini başkanlarının da bulunduğu bilinmektedir (Çakan, 1999: 50-51).

Tek Parti Dönemi'nin seçim yapısının temelleri 1924 Anayasası'nda ve seçim kanunlarında şekillendiği görülmektedir. İlgili anayasaya göre yasama organı tek meclisli TBMM'dir ve Meclis özel seçim kanununa göre seçilen milletvekillerinden oluşur. Anayasada seçimlerle ilgili seçme ve seçilme hakları ile ilgili yapılan düzenlemeye göre on sekiz yaşını dolduran her erkek Türk, milletvekili seçme, otuz yaşını dolduran her erkek Türk ise milletvekili seçilme hakkına sahip olacaktı. Bununla birlikte

³ İntihâb-ı Mebusan Kanunu, 1876-1877 seçimlerinin sonucunda teşekkül eden Meclis-i Mebusan tarafından hazırlandı ve yürürlüğe girdi. Ancak, Sultan II. Abdülhamid'in 1878 yılında Meclisi feshederek Kanun-i Esasi'yi askıya almasıyla birlikte Meşrutiyet yönetimi sonlanmış oldu. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte kanun yeniden uygulanmaya başlandı. Geniş Bilgi için bkz: Meclis-i Mebusan 1293/1877 Zabıt Ceridesi. 2023.

milletvekili seçilme kriterleri olarak da yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamak, hırsızlık, dolandırıcılık, emniyeti kötüye kullanma, hileli iflas gibi yüz kızartıcı suçlardan hüküm giymemiş olmak, yabancı bir devlet vatandaşlığı iddiasında bulunmamak, medeni haklardan yoksun olmamak ve Türkçe okuryazarlığa sahip olmak yer almaktaydı (Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, 1924, md. 10-12; Varlık & Ören, 2001: 76-77). Öte yandan Meclis 1927'de Genel Seçimlere gitme kararı alırken, CHP grubu da partinin tüzüğünde değişikliğe giderek önceden parti divanının belirlediği milletvekili aday listeleri yetkisi, doğrudan Parti Genel Başkanı'na, yani Mustafa Kemal Paşa'ya verildi (Öz, 1992: 99). Bu düzenleme, parti içi demokrasinin ortadan kalktığı dönüm noktalarından biri oldu.

1934 yılında yapılan yasal değişikliklerle seçim sisteminde bazı düzenlemelere gidildi ve en önemlisi 5 Aralık'ta kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. Bu kazanım, tek parti yönetiminin otoriter karakterine rağmen modernleşmeci yüzünü gösteren bir örnek teşkil etti. Anayasal düzenleme ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı verince seçmen yaşı on sekizden yirmi ikiye çıkarıldı (Resmî Gazete, 1934, Kanun No: 2598). Bunun yanı sıra kaza dâhilindeki kadın ve erkek nüfusun belirleyeceği ikinci seçmen sayıları da yeniden düzenlendi (Resmî Gazete, 1934, Kanun No: 2631).

1939'da açılan VI. Dönem Meclisi'nde dikkat çeken bir yasa kabul edildiği görülmektedir. 1943 sonrasında başlayan çok partili döneme kadar yapılan seçimlerde, I. Meşrutiyet'te çıkarılan İntihab-ı Mebusan Kanunu esas alınarak iki dereceli, çoğunluk sistemine dayalı ve zaman içinde çeşitli değişikliklerle uygulanan bir yöntem izlenmekteydi (BCA, 30.18.1.1.24.34.7; BCA, 30.18.1.2.50.86.9). Bu uygulama 1942'ye kadar geçerliğini korudu. Nihayet 14 Aralık 1942'de kabul edilen 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu ile yeni bir düzenlemeye gidildi ve böylece Cumhuriyet Dönemi'nin ilk seçim kanunu yürürlüğe girmiş oldu (Resmî Gazete, 1942, Kanun No: 4320). Söz konusu değişiklik, II. Dünya Savaşı koşullarının yarattığı siyasal hassasiyetler ile birlikte, seçim sürecinin yönetsel kontrolünü güçlendirme ve ihtiyacı karşılamayan mevcut uygulamayı daha sistematik bir yasal zemine oturtma arayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu kanun doğrultusunda gerçekleştirilen 1943 seçimleri de Tek Parti Dönemi'nin son seçimi oldu (Devlet İstatistik Enstitüsü, 1999: 181).

Uygulama pratiği ve metnin bütünlüğü birlikte değerlendirildiğinde, 1942 tarihli seçim yasası, sistemde esaslı bir değişim getirmemekle birlikte, daha önce farklı dönemlerde çıkarılan ve seçim uygulamalarını dönemin şartlarına uydurmaya çalışan hükümleri daha düzenli bir yapıya kavuşturan bir metin niteliğinde olduğu söylenebilir (TBMM, 1982: 88).

Tek Parti Dönemi'nde seçimler belirli aralıklarla yapılmakla birlikte, CHP'nin iktidar gücü tartışmasızdı. CHP hem yürütme hem de yasama organları üzerindeki tam hakimiyeti ile ülkenin siyasi yapısına yön verdi. 1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu ile muhalefetin sınırlandırılması, 3 Haziran 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması, 1930'daki Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması gibi gelişmeler, seçim sürecini ve siyasi katılımı sınırlandıran diğer faktörlerle birleştirildiğinde, Tek Parti Dönemi'nin kendine has yapısını gözler önüne sermektedir (Afşar, 2020: 1360-1361). Ayrıca seçimlerde aday belirleme süreci CHP tarafından merkezden yapılan atamalarla şekilleniyordu. Özellikle Doğu Anadolu gibi daha kırsal bölgelerde, yerel nüfuz sahibi kimseler seçime aday olarak gösteriliyordu. Bu durum, yerel dinamiklerin seçim süreçlerine yansımamasına ve halkın iradesinin tam anlamıyla temsil edilmemesine yol açmaktaydı. Dolayısıyla seçimler, esasen CHP'nin belirlediği milletvekili listesinin tasdik edilmesinden öteye gitmemekteydi.

1945 sonrasındaki dönem, dünya genelinde kapsamlı sosyal ve siyasal dönüşümlerin yaşandığı bir zaman dilimidir. Henüz nihayete eren II. Dünya Savaşı'nın (1939-1945) yönlendirici etkisinden Türkiye de kurtulamadı. Cumhuriyet'in ilanından bu yana tek bir partinin egemenliğinde şekillenen siyasal yapıda, II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı ekonomik, sosyal ve siyasal baskılar, önemli değişiklikler yapma gereksinimini Türkiye'nin gündemine soktu. Öte yandan savaşın ardından özgürlükçü anlayışların galip geldiği Batı Bloğuna dâhil olma kararını alan Türkiye yönetimi, çok partili rejimi bu ülkelerin hoşnut kalacağı bir özgürlük teminatı olarak sunacak bir sistem geliştirme çabalarını ön plana çıkarttı (Ekinci, 1997: 271-280). Böylelikle çok partili sisteme geçiş teorik olarak hazırlanmaya başlandı. Bu bağlamda, bilhassa 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti (DP)'nin kurulması Türk siyasal yaşamında önemli bir dönüşümü başlattı.

1946 Genel Seçimlerine CHP haricinde, çok partili siyasal hayatın ilk partisi olan Millî Kalkınma Partisi (MKP) ile DP de katıldı. Söz konusu seçimler, önceki seçimlerden farklı olarak tek dereceli bir sistemle gerçekleştirildi. Oyların açık şekilde kullanılıp gizli sayım yöntemine tabi tutulması, seçim sonuçlarının tartışmalı olmasına yol açtı. Farklı kaynaklar değişik sonuçlar aktarmakla birlikte, en çok referans verilen tabloya göre CHP 397, DP 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkardı (TBMM, 1982: 92). Seçim sonuçları kamuoyuna açıklanmamış, yani hem seçmen sayısı hem de partilerin aldıkları oy miktarları yetkili makamlarca halkla paylaşılmamıştır (Aygen, 1962: 204). Tüm bu olumsuzluklar üzerine DP, CHP ve mevcut yönetimi seçimlere hile karıştırmakla suçladı. Ancak DP'nin yoğun itirazları ve protestoları resmî sonuçları değiştirmeye yetmedi (Yeşil, 2001: 88). Buna rağmen, henüz yeni kurulmuş olan muhalefetin Meclis'e kayda değer sayıda milletvekili sokmayı başarması, Türk siyasal hayatında dikkate değer bir gelişme olarak öne çıkmaktadır.

2. Van Milletvekili Seçimlerinin 1923-1946'daki Süreci ve Meclis Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 1923'te kuruluşu ile birlikte, 1923'ten 1946'ya kadar olan süreç, Türkiye'nin siyasi tarihindeki önemli bir dönemi temsil etmektedir. Cumhuriyet ile birlikte ülkede baş gösteren kalkınma ve inkılap hamleleri Van'da da hayata geçirilmeye çalışıldı. Bu noktada Van hem coğrafi uzaklığı hem de sosyal çeşitliliğiyle merkezin politikalarının sınındığı bir taşra örneği oldu. (Doğanay, 2021: 94). Dolayısıyla Van'da 1923-1946 yılları arasında gerçekleştirilen seçimler, bu seçimlerin dinamikleri ve sonuçları Tek Parti Dönemi yansımalarının analizi bakımından önem teşkil etmektedir.

Van'da Tek Parti Dönemi boyunca yapılan seçimler, genel olarak merkezi yönetimin belirlediği kurallara ve uygulamalara dayanıyordu. Seçimlerin organizasyonu, merkezi hükümet tarafından belirlenen takvim ve prosedürler çerçevesinde yürütülmekteydi. 1924 Anayasası ve ardından gelen seçim yasaları, seçim süreçlerinin nasıl işlemesi gerektiğine dair genel bir çerçeve sunmaktaydı. Ancak, yerel düzeydeki uygulamalar ve süreçler, genellikle merkezi hükümetin kontrolü altında şekillenmekteydi.

23 Nisan 1920 tarihinde başlayan I. TBMM Dönemi 16 Nisan 1923'te sona erdi ve bu tarihten itibaren II. TBMM için çalışmalar başlatıldı. II. Dönem TBMM seçimleri (1923 Genel Seçimleri), seçimde iktidarı elinde bulunduran örgütün güdümlülüğü ve Mustafa Kemal Paşa'nın belirleyiciliği kapsamında gerçekleşti. Bu da CHP'nin tek parti olarak iktidarda kalmasına zemin hazırladı (Eroğlu, 1999: 213). II. Dönemde Meclis'e seçilen Van milletvekilleri de genel olarak merkezi yönetimin belirlediği ve partinin politikalarını destekleyen isimlerden oluşmaktaydı. 11 Ağustos 1923'te açılan II. TBMM'ye Van'dan Münip (Boya) Bey, Hakkı (Ungan) Bey ve İbrahim (Arvas) Bey milletvekili olarak girdi (TBMM Albümü, 2010: 121-122). Söz konusu dönemde Van milletvekillerinin komisyon çalışmaları ve meclis faaliyetlerine bakıldığında Münip Bey, Posta ve Telgraf, Layiha, Memurin Muhakemat, Kanun-i Maliye, Mübadele, İmar ve İskân komisyonlarında görev almasının yanı sıra, "Yanık Yerler" için kurulan özel komisyonda da yer aldığı görülmektedir (Öztürk, 1994a: 784). Dönem boyunca çeşitli konularda üç konuşma yaptı (TBMM, 1944: 791). Hakkı Bey ise Posta ve Telgraf, Hariciye, Tetkik-i Hesabat, İmar ve İskân, Divan-ı Muhasebat ve Memurin Muhakemat komisyonlarında çalıştı. Ayrıca 19 Aralık 1923, 1 Ocak 1924, 1 Kasım 1924, 1 Kasım 1925 ve 1 Kasım 1926 tarihlerinde Divan Kâtipliği görevine seçilen Hakkı Bey, dönem içerisinde, özellikle maliye, bütçe, vergi ve tarım meseleleri üzerine on iki konuşma yaptı ve muhtelif konularda Meclise üç önerge sundu (TBMM, 1944: 604). İbrahim Bey ise Posta ve Telgraf ile Ziraat komisyonlarında yer aldı ve Meclis çalışmalarında üç ayrı konuda önerge sundu (Öztürk, 1994a: 782-785).

II. Dönem TBMM, 26 Haziran 1927'de çalışmalarını tamamladı ve Meclis, Ali Çetinkaya'nın önergesi üzerine seçimlere gidilmesi kararını aldı (Turan, 1995: 277). Eylül 1927'de yapılan genel seçimlerde 316 milletvekili için sandık başına gidildi ve CHP'nin üstünlüğü devam etti. Bu seçim sonucunda Van'ı, III. Dönem TBMM'de Hakkı Bey ve Münip Bey temsil etti.⁴ Bu dönemde Dilekçe Komisyonu'nda görev alan Münip Bey'in meclis içinde herhangi bir fonksiyonuna rastlanılmadı (Öztürk, 1994b: 613). Hakkı Bey ise Meclisin 14, 66 ve 70'inci birleşimlerinde üç kez söz alarak ve bu hakkını muhasebe ve vergi konularına ayırmıştır (TBMM, 1990: 231).

CHP'nin teşkilat yapısını güçlendirme ve parti-devlet bütünleşmesini daha ileriye taşıma ihtiyacı, 1931 seçimlerinin erkene alınmasına neden oldu. Konuya dair Erzincan Milletvekili Saffet Bey ve arkadaşları tarafından 5 Mart 1931 tarihinde Meclis Başkanlığı'na sunulan önerge, aynı gün Genel Kurul'da görüşüldü ve kabul edilerek seçimlerin yenilenmesine karar verildi (Çoker, 1996: 4) Bu çerçevede III. Dönem, tamamlanmadan 26 Mart 1931'de sona erdiği ve Nisan ayında yeniden seçimlere gidildiği görülmektedir. Mahmut Goloğlu söz konusu seçimlere gidilmesini, Tek Partili Cumhuriyet düzenini kabullenmeyen, benimsemeyenlerin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından ayıklama isteği olarak belirtirken (Goloğlu, 1974: 9); Mete Tunçay ise yurt genelinde yürütülen yön arayışlarının ortaya koyduğu bulgular ve değerlendirmelere göre yeni bir politikanın bir an önce uygulama alanına sokulması isteği olduğunu açıklamaktadır (Tunçay, 1992: 304).

1931 seçimlerinde 317 milletvekilliği için dönemin Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin verdiği listelere göre yaklaşık 1196 aday adayı belirlendi (Hâkimiyet-i Milliye, 6 Nisan 1931) ve adaylar Cumhurbaşkanı tarafından incelendikten sonra seçimlere gidildi. Bu seçimde büyük ölçüde eski milletvekilleri olmak üzere 317 kişi seçilerek Meclis'e girdi. Böylece IV. Dönem TBMM, 4 Mayıs 1931'de çalışmalarına başladı (Çoker, 1996: 6). Ayrıca bu seçimlerde herhangi bir yeni yasanın çıkarılmadığı ve 1927

⁴ İbrahim (Arvas) Bey, III. ve IV. Dönem seçimlerinde Hakkâri Milletvekili olarak meclise katılmıştır. Hakkâri, 1 Haziran 1933'te Van'a bağlanınca İbrahim Bey 1935 seçimlerinde tekrar Van Milletvekili olarak seçilecektir (TBMM Albümü, 2010: 292).

seçimlerinde uygulanan kuralların aynen korunduğu görülmektedir. Dolayısıyla 1931 seçimleri, önemli bir farklılık getirmemesi açısından dikkat çekmektedir.

Bu dönemde Van'ın erkek nüfusu 36.360 olarak kaydedilmiş ve il, önceki seçimlerde olduğu gibi iki milletvekili çıkarma hakkına sahip olmuştur (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Nisan 1931). Yapılan seçim sonucunda Van'ı IV. Dönemde yine Hakkı Bey ile Münip Bey temsil etmekteydi (TBMM, 1937: 317-355). Meclis içi görevleri bakımından da bir değişiklik olmamakla birlikte, meclis içinde üstlendikleri görevler ile paralellik arz eden konularda Hakkı Bey'in üç ve Münip Bey'in ise iki kez söz aldığı görülmektedir (Çoker, 1996: 587-588).

IV. Dönem TBMM, 23 Aralık 1934'te çalışmalarını tamamladı ve ardından 1935 seçim süreci başladı. 8 Şubat 1935'te gerçekleştirilen seçimlerde CHP, bağımsız adayların Meclis'e girebilmesine imkân tanımak amacıyla aday listelerinde 16 boş kontenjan bıraktı (Goloğlu, 1974: 153). Seçim sonucunda 399 milletvekili belirlendi ve 1 Mart 1935'te V. Dönem TBMM, yasama çalışmalarına başladı. Van'dan ise bu dönemde üç isim, Hakkı Urgan, Münip Boya ve İbrahim Arvas, milletvekili olarak Meclise girdiler (TBMM Arşivi, V. Dönem Van Vilayeti Seçim Mazbatası). Söz konusu milletvekilleri daha önceki dönemlerde üstlendikleri görevlerini devam ettirmişlerdir. TBMM V. Dönem Zabıt Ceridelerinde Van milletvekillerinden sadece Hakkı Urgan'ın altı kez söz aldığı kaydedilmektedir (TBMM, t.y.-V. Dönem).⁵

V. Dönem TBMM, 27 Ocak 1939'da çalışmalarını tamamladı ve Türkiye bir sonraki seçim sürecine girdi. 1939 Genel Seçimleri de 1935 seçimleri sonrası süre gelen 4 yıllık yasama döneminden sonraki normal genel parlamento seçimi olma özelliği taşımaktadır. İlk olarak bu seçimde CHP, bağımsızların seçimlere katılmalarına teorik olarak izin vermiş bulunmaktaydı (TBMM, 1982: 87-88). Seçim hazırlıkları tüm yurttaki olduğu gibi Van'da da sürdürülmekteydi. Dönemin yerel gazetesinde; "İntihap Hazırlığı" başlığı ile verilen yazıda: "Yakında başlayacak olan Saylav Seçimi için yurdun her tarafında olduğu gibi ilimizde de intihap hazırlıklarına başlanmıştır" denilmektedir (Yeni Yurd, 8 Şubat, 1939). 26 Mart 1939'da yine tek parti bünyesinde yapılan genel seçimler sonrasında Meclis, 3 Nisan 1939 tarihinden itibaren VI. Dönem çalışmalarına başladı. Bu dönemde Van için aday değişikliğine gidilmedi. İli temsil oranları düşük olan Hakkı Urgan, İbrahim Arvas ve Münip Boya tekrar Van Milletvekilleri olarak seçildiler (TBMM VI. Dönem Van ili Seçim Mazbatası). Bu dönem çalışmalarında İbrahim Arvas'ın diğer milletvekilleri arasından sıyrıldığı ve Meclis'te, Bütçe Değişikliği, Kamu Maliyesi ve Sosyal Politika konularından birer kez olmak üzere 3 kere söz aldığı görülmektedir (TBMM, t.y.-VI. Dönem: 346).

TBMM, VI. Dönem çalışmalarını 15 Ocak 1943'te tamamladı ve bir sonraki dönem için seçim hazırlıklarına başladı. 1943 Genel Seçimlerinde de Van'ı temsil edenler değişmeyecektir ve yine aynı kişiler VII. Dönemde de milletvekili olacaklardır. Yalnız seçimlerden yaklaşık iki ay sonra Hakkı Urgan'ın ölümü üzerine eski bir adliyecisi olan Yusuf Nihad Berker, Van Milletvekili olarak meclise girecektir (TBMM Arşivi, Yusuf Nihad Berker Tercüme-i Hal Dosyası). VII. Dönem Meclisinde Van milletvekilleri arasında İbrahim Arvas en fazla söz alan, konuşan milletvekili olarak karşımıza çıkmaktadır. Arvas, Bütçeden dört, yargıdan bir, seçim kanunundan bir olmak üzere altı konuşma yapmıştır (TBMM, t.y.-VII. Dönem). Yusuf Nihad Berker ise mecliste, eski bir adliyecisi olmasından ötürü, Temyiz Mahkemesi ve çalışmaları hakkında uzunca konuşma yaptığı görülmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1944: 15-18).

TBMM, VII. Dönem çalışmaları 14 Haziran 1946'da sona erdi ve seçimlere gidildi. 1946 yılında, Türkiye'de çok partili hayata geçişin ilk adımı olarak, DP'nin kurulmasıyla birlikte yapılan seçimlerde Van'da değişim rüzgarları esmeye başladı. 1946 seçimlerinin Van'daki uygulama biçimi, basın kayıtlarına göre demokratik bir nitelik taşımaktadır. Seçmenlerin oy kullanma yöntemleri ve yerleri, Van Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından mahalle bazında ayrıntılı olarak duyurulmuştu (Yeni Yurd, 24 Haziran 1946; 25 Haziran 1946). DP Van İl Teşkilatı, seçim gününden bir gün önce kuruldu (20 Temmuz) ve bu sebeple seçimlerde Van'dan aday gösteremedi. Parti mensuplarından, bağımsız adayların desteklenmesi istendi (Yeni Yurd, 22 Temmuz 1946; Van, 27 Temmuz 1946). Buna rağmen Emin Kürdüvan ve Edip Berkman bağımsız adaylıklarını koymuşlarsa da CHP adayları olan İbrahim Arvas, Muzaffer Koçak ve Rüştü Oktar seçimi kazanarak VIII. Dönem milletvekilleri olarak Mecliste yer aldılar (BCA, 490.1.0.0.380.1605.1-8).

1923-1946 arasındaki tüm Tek Parti Dönemi seçimleri değerlendirildiğinde, Van milletvekillerinin temsilde önemli eksiklikler taşıdıkları görülmektedir. Bu dönemlerde seçilen Van milletvekillerinin halkın ihtiyaç ve beklentilerine duyarsız kaldıkları, daha çok merkezî hükümet politikalarını uygulamakla yetindikleri görülmektedir. Dolayısıyla Van'ı temsil oranlarında kısır bir dönem geçirildiğini belirtmek mümkündür. Bu bakımdan Tek Parti Dönemi Van milletvekillerinin profillerini ve Van'ı temsil oranlarını irdelemek gerekir.

⁵ Çalışmada kullanılan "TBMM Zabıt Cerideleri Umumi Fihristleri" eserlerinin muhtelif dönemlerinde basım yılı belirtilmediğinden, kaynakçada t.y. (tarih yok) kısaltması kullanılmıştır.

3. Tek Parti Dönemi Van Milletvekili Profilleri ve Temsil Algısı

Tek Parti Dönemi'nde, CHP tarafından belirlenen milletvekilleri, Türkiye'nin siyasi yapısının merkezîyetçi karakterini yansıtan figürler oldu. Van ilini temsil eden milletvekillerinin profilleri, doğum yerleri, yerel halk üzerindeki etkileri ve temsil algıları bu dönemdeki siyasi ve toplumsal dinamikleri anlamak açısından önem arz etmektedir.

Tek Parti Dönemi'nde Van'ı temsil eden milletvekilleri, genellikle eğitim düzeyi yüksek, kamu sektöründe deneyimi olan ve partinin ideolojik yapısına uygun bireylerden oluşmaktaydı. Hakkı Ungan, Van'da temel eğitim aldıktan sonra çeşitli devlet kademelerinde görev yaparak özellikle idari ve mali işlerde deneyim kazandı. Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve I. Dünya Savaşı sürecinde valiliklerde çalıştı. Akabinde Meclis-i Meb'ûsan ve TBMM'de uzun süre milletvekilliği yaptı (TBMM Arşivi, Hakkı Ungan Tercüme-i Hal Dosyası). Münip Boya'nın ise rüştiye mezunu olduğu ve özel eğitim aldığı kayıtlara geçmektedir. Ayrıca Osmanlı bürokrasisinde yazı işleri ve idari yönetimde çeşitli görevler üstlendi. IV. dönem Meclis-i Meb'ûsan üyesi olarak siyasi deneyim kazandı. Basra, Siirt ve Hakkâri gibi bölgelerde bulunarak hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemi'nde devlet yönetimine hâkim bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır (TBMM Arşivi, Münip Boya Tercüme-i Hal Dosyası). İbrahim Arvas ise İstanbul Sultanisi (Lisesi) mezunu olup Fransızca, Arapça ve Farsça bilmesiyle dönemin aydın sınıfına mensuptur. Çeşitli idari birimlerde çalışarak devlet yönetimi konusunda önemli bir tecrübe edindi (TBMM Arşivi, İbrahim Arvas Tercüme-i Hal Dosyası).

Üç milletvekilinin ortak noktası, Osmanlı bürokrasisinde çeşitli kademelerde görev yapmalarıdır. Bu durum, Cumhuriyet'in ilk yıllarında TBMM'de, Osmanlı'dan gelen idari birikimin ne ölçüde etkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu isimlerin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasi kimlikleri incelendiğinde, devlet idaresinde bir sürekliliğin söz konusu olduğu görülmektedir. Hakkı Ungan ve Münip Boya'nın uzun süre milletvekili olarak kalmaları, bölgedeki temsiliyetin belirli kişiler üzerinden devam ettiğini göstermektedir. İbrahim Arvas'ın profili ise kısmen farklıdır. Arvas ailesinin bölgedeki dini ve sosyal nüfuzu, onu hem yerel hem de merkez nezdinde kabul edilebilir bir aday haline getirdi. Böylece CHP, yerel meşruiyeti sağlamak için Arvas gibi güçlü aileleri bünyesine dahil ederek temsilin görünürlük sorununu dengelemeye çalıştı.

Bu dönemdeki milletvekillerinin doğum yerleri ile temsil ettikleri ilin önemli ölçüde örtüştüğü söylenebilir (Demirel, 2014: 30). Van özelinden de bakıldığında söz konusu milletvekillerin büyük ölçüde yerel kökenli olduğu görülmektedir. Bu durum bölge halkı ile devlet arasındaki ilişkinin sürekliliğini sağlamak anlamına gelse de Tek Parti Dönemi boyunca Van milletvekillerinin TBMM'de çok etkin bir rol üstlenmediklerini belirtmek gerekir. Önceki başlıkta ele alındığı üzere Meclisteki faaliyetleri incelendiğinde, belirli komisyonlarda görev aldıkları ve ağırlıklı olarak mali konular, bütçe, imar-iskân gibi alanlarda söz aldıkları görülmektedir. Ancak genel itibarıyla bu faaliyetlerin yerel düzeyde Van'ın ihtiyaçlarını doğrudan temsil etmekten ziyade ulusal meseleler çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Milletvekillerinin komisyon çalışmaları dışında meclis kürsüsünde söz alma ve önerge verme gibi faaliyetleri sınırlı kaldı ve özellikle denetim işlevini yerine getiren soru önergelerinin kullanılmaması dikkat çekici bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Van milletvekillerinin meclis içindeki faaliyetleri değerlendirildiğinde, Hakkı Ungan, dönemler boyunca mecliste en fazla söz alan ve önerge veren milletvekili olarak öne çıkarken, faaliyetlerinin büyük çoğunluğu kamu maliyesi, bütçe ve banka konuları üzerinde yoğunlaştı. Münip Boya ise özellikle dilekçe komisyonunda görev yapmakla birlikte meclis kürsüsündeki etkisi sınırlı düzeyde kaldı. İbrahim Arvas'ın faaliyetleri incelendiğinde, özellikle VI. ve VII. Dönemlerde bütçe ve kamu maliyesi konularında aktif bir rol üstlendiği görülmektedir. Ancak genel olarak görev aldıkları komisyonların ilgi alanlarına uygun konulara eğildikleri ve Van özelinde belirgin bir temsil çabası içinde olmadıkları görülmektedir. Özellikle III. ve IV. Dönemlerde yerel konulara dair herhangi bir girişimde bulunmamaları, temsiliyet açısından durağan bir görüntü ortaya koymaktadır. V. Dönemde de benzer bir tablo söz konusu olup, Van'ın özel sorunlarına ilişkin kayda değer bir faaliyet görülmediği dikkat çekmektedir. 1946 seçimleri sonrası dönemde de benzer durumların olduğu göze çarpmaktadır. Yani erken Cumhuriyet Dönemi Van milletvekillerinin TBMM çalışmalarına katkılarının sınırlı kaldığı, bölgeye dair özgün politikalar geliştirme konusunda belirgin bir çaba sarf edemedikleri ve daha çok sembolik temsil işlevi gördüklerini belirtmek gerekir. Bu da Van özelinde siyasi temsilin ne derece aktif olduğu sorusunu da beraberinde getirmektedir.

Tabi belirtilen bu hususlar, Tek Partili Dönemi'nin yansımasıydı. Söz konusu dönemin merkezîyetçi yapısı, uzun süre ülkede düşüncelerin yeşermesini engellediği gibi insanların partinin belirlediği normlar içinde kalıplaşmasına da sebebiyet verdi (Çavdar, 2004: 364-365). Dolayısıyla CHP'nin tek parti olarak iktidarda kalması, milletvekillerinin ideolojik olarak tek bir çizgiye ilerlemesine neden olduğunu belirtmek gerekir. Bu durum, yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerinin göz ardı edilmesine yol açtığı gibi, milletvekillerinin halk nezdindeki temsili de zayıflattı. Bu siyasal yapı, milletvekillerinin kendi bölgelerindeki sorunlara duyarsız kalmasına ve yalnızca merkezi otorite tarafından belirlenen politikaların uygulanmasına neden oldu.

Böylece partinin ve vekillerinin halka yabancılaştığı ve halkın da CHP'ye çekinerek baktığı bir kopuk ilişki durumunu ortaya çıkardı (Çavdar, 2004: 365).

Bütün bunlarla birlikte seçimlerde aday belirleme süreci, CHP'nin merkez teşkilatı tarafından yürütülmekteydi. Yerel halkın görüşleri genellikle göz ardı edilerek, merkezi yönetimin belirlediği isimler aday olarak gösterilmekteydi. Seçilen milletvekillerin bir önceki dönemlerde de seçilmiş olmaları ve farklı isimlerin olmaması değişik bir pencere açmakta ve tam bu noktada seçilecek adayların belirlenişi ve bu belirlenişteki süreklilik karşımıza sosyo-ekonomik bir sorunsal olarak çıkmaktadır. Şöyle ki; siyasal erki elinde bulunduranlar, sahip oldukları merkezi iktidarı devam ettirmek, düşündüklerini gerçekleştirmek için savaş döneminde eşrafla kurulan ittifakı, devrimler döneminde de sürdürdüler (Yerasimos, 1976: 1313). Yani CHP'nin temel gücü her ne kadar bütün toplumu koruyup kolladığı iddiası taşıyorsa da esasen bürokratlar ile tarım ve ticaretle uğraşan eşrafa dayanmaktaydı (Ayata, 2010: 67). Dolayısıyla merkezi yönetim, toplumun siyasal isteklerini partiye taşımak yerine, toplumda ayrıcalıklı bulunan söz konusu grupları partiye taşıyan bir elit partisi görünümündeydi (Turan, 1991: 136). Ayrıca sürekli olarak aynı isimlerin milletvekili seçilmesi, farklı isimlerin olmaması, toplumda siyasi temsili algılamaya biçimini etkileyebilir. Halk, siyasette sürekliliği ve tanıdık isimleri genellikle güven duygusu olarak algılayabilir, ancak aynı zamanda bu durum, temsilde çeşitliliğin ve yenilikçi fikirlerin eksikliği gibi bir sorunu da beraberinde getirebilir. Eğer sürekli aynı kişiler seçiliyorsa, toplumda temsil eksikliği duygusu oluşabilir. Çünkü bu durum farklı kesimlerin, yeni nesillerin ya da belirli sosyal sınıfların yeterince temsil edilmediği izlenimini yaratabilir. Sosyo-ekonomik açıdan ise özellikle zenginlik ve fırsat eşitsizlikleri göz önünde bulundurulduğunda, sürekli olarak seçilen kişilerin belirli bir sosyal sınıftan ya da ekonomik gruptan gelmesi, halkın daha geniş kesimlerinin siyasal süreçlerde kendilerini yeterince temsil edilmemiş hissetmesine neden olabilir. Bu da halkın, temsilcilerinin sadece belirli bir grubun çıkarlarını savunduğu düşüncesini pekiştirebilir.

4. Sonuç

Tek Parti Dönemi, Türkiye'nin siyasal tarihinde önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu süreçte gerçekleştirilen seçimler, halkın siyasal katılımı açısından belirleyici oldu. CHP'nin siyasal ve kurumsal hâkimiyeti, seçimlerin demokratik rekabetten ziyade devlet otoritesinin onayladığı bir temsiliyet anlayışıyla yürütülmesine neden oldu. İntihab-ı Mebusan Kanunu ve daha sonraki düzenlemeler, seçimlerin hukuki çerçevesini belirlese de uygulamada seçmenlerin ve adayların tercih özgürlüğü son derece sınırlıydı.

Van ilinde Tek Parti Dönemi seçimleri ve milletvekili profilleri, Türkiye'nin siyasal tarihindeki bu tek parti sürecinin yerel yansımalarını somut biçimde göstermektedir. Van, merkez-taşra ilişkisinin nasıl işlediğini ve devletin taşra üzerindeki hâkimiyetini anlamak açısından özgün bir örnek teşkil etmektedir. Van'da yapılan seçimler, CHP'nin merkezîyetçi yapısının bölgedeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Bu dönemde halkın siyasal katılımının sınırlı kalması, temsil algısının zayıf olması ve halkla milletvekilleri arasında iletişimin sınırlı oluşu, Tek Parti Dönemi'nin toplumsal ve siyasal yansımaları hakkında önemli veriler sunmaktadır.

1923-1946 yılları arasında Van'ı TBMM'de temsil eden milletvekilleri, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde devlet yönetiminde köklü deneyimlere sahip bürokrat kökenli kişilerden oluşmaktaydı. Bu kişiler, bölgesel temsiliyeti sağlamaya çalışırken aynı zamanda Cumhuriyet'in kurumsallaşmasına da katkıda bulunmuşlardır. Ancak TBMM'de etkin bir siyasal aktör olmaktan ziyade, daha çok sembolik ve bürokratik bir temsil mekanizması içinde yer aldıkları görülmektedir. Van ilinin siyaseten nasıl temsil edildiği konusunda Hakkı Ungan, Münip Boya ve İbrahim Arvas'ın Meclis'teki uzun süreli varlıkları, doğu illerinin temsiliyeti açısından dikkate değer bir model sunarken, aynı zamanda yerel taleplerin ne ölçüde dile getirilebildiği konusunda da sorgulanması gereken bir süreci işaret etmektedir. Bu durum yalnızca Van'a özgü bir görünüm olmayıp, dönemin genel taşra illerinde de benzer bir temsil eğiliminin var olduğu söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1923-1946 arasındaki seçimler, modernleşme ve devlet inşası sürecinde siyasal katılımın biçimsel yönünü temsil etmekteydi. Van özelinde ise bu süreç, yerel seçkinlerin merkezle kurduğu ilişkiyi ve halkın temsil konusundaki beklenti ile sınırlılıklarını ortaya koymaktaydı. Bu çerçevede CHP'nin taşradaki temsil sorununu, adaylardan bağımsız olarak, partinin taşra örgütlenmesindeki yapısal sorunlardan kaynaklandığı yönünde değerlendirilebilir. Zira temsilin sınırları, partinin merkezîyetçi örgütlenme modeliyle doğrudan bağlantılıydı. Dolayısıyla söz konusu dönemin Van milletvekillerinin meclis çalışmalarında yerellik unsurunun oldukça zayıf olduğu, çoğunlukla merkezi hükümetin politikalarına uyumlu bir şekilde hareket ettikleri görülmektedir. Tek Parti rejiminin doğası gereği halkın temsil algısının zayıf olduğu bu dönemde, Van milletvekillerinin mecliste daha çok teknik komisyon faaliyetleriyle öne çıktıkları ve bireysel inisiyatif almaktan kaçındıkları anlaşılmaktadır. Temsil açısından bakıldığında, bu milletvekillerinin yerel konulara dair daha fazla girişimde bulunmamaları, siyasal temsilin pratikte devletin kontrolü altında şekillendiğini göstermektedir.

Kaynakça

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

490.1.0.0.380.1605.1-8.

30.18.1.1.24.34.7.

30.18.1.2.50.86.9.

TBMM Arşivi

TBMM Arşivi, *Hakkı Ungan Tercüme-i Hal Dosyası*. No: 425.

TBMM Arşivi, *İbrahim Arvas Tercüme-i Hal Dosyası*. No: 193.

TBMM Arşivi, *Münip Boya Tercüme-i Hal Dosyası*. No: 642

TBMM Arşivi, *V. Dönem Van Vilayeti Seçim Mazbatası*. No: 385.

TBMM Arşivi, *Yusuf Nihad Berker Tercüme-i Hal Dosyası*. No: 1306.

TBMM Arşivi, *VI. Dönem Van ili Seçim Mazbatası (5.5.1939)*.

Resmi Yayınlar

Devlet İstatistik Enstitüsü. (1999). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*. Ankara.

Meclis-i Mebusan 1293/1877 *Zabıt Ceridesi*. (2023) Ankara: TBMM Basımevi.

T.C. Resmî Gazete, 11 Kânunuevvel 1934, Sayı: 2877, Kanun No. 2598.

T.C. Resmî Gazete, 27 Kânunuevvel 1934, Sayı: 2891, Kanun No. 2631.

T.C. Resmî Gazete, 17 Kânunuevvel 1942, Sayı: 5285, Kanun No. 4320.

TBMM (1937). *TBMM IV. Dönem Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1932-1935)*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM Albümü. (2010). *Cilt 1. (1920-1950)*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayınları.

TBMM Zabıt Ceridesi (1961). *1. Devre, Cilt 28*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1944) *7. Devre, Cilt 8*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM. (1944). *TBMM II. Devre Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1923-1927)*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM. (1990). *TBMM III. Devre Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1927-1932)*. Ankara: TBMM Basımevi.

TBMM. (t.y.). *TBMM V. Dönem Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1935-1939)*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM. (t.y.). *TBMM VI. Dönem Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1939-1943)*. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM. (t.y.). *TBMM VII. Dönem Zabıt Cerideleri Umumi Fihristi (1943-1946)*. Ankara: TBMM Matbaası.

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu. (1924, 20 Nisan). Kanun No. 491.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Hâkimiyet-i Milliye

Yeni Yurd

Van

Telif Eserler

Afşar, E. (2020). 100. yılında Birinci Meclis ‘siyasi gruplar’ üzerinden hatırlamak. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(9), 283-315.

Afşar, E. (2020). Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın “programları” ekseninde mukayesesi. *History Studies*, 12(4), 1351-1380.

Ahmad, F. (2005). *Modern Türkiye’nin oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Alkan, M., Ö. (2006). Türkiye’de seçim sistemi tercihinin misyon boyutu ve demokratik gelişime etkileri. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23, 133-165.

Ayata, A., G. (2010). *CHP örgüt ve ideolojisi*. İstanbul: Gündoğdu Yayınları.

Aygen, C. (1962). Memleketimizdeki seçimler ve neticeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 203-287.

Çakan, I. (1999). *Türk parlamento tarihinde II. Meclis*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Çavdar, T. (2004). *Türkiye’nin demokrasi tarihi (1839-1950)*. Ankara: İmge Kitabevi.

Çoker, F. (1996). *Türk parlamento tarihi IV. dönem (1931-1935)*. Cilt 2. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.

Demirel, A. (2014). *Tek partinin iktidarı: Türkiye’de seçimler ve siyaset (1923-1946)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Doğanay, R. (2021). Cumhuriyet döneminde Van'da yapılan devlet yatırımları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 69-98
- Ekinci, N. (1997). *II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de çok partili düzene geçişte dış etkenler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Eroğlu, C. (1999). *Devlet yönetimine, katılma hakkı*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları
- Goloğlu, M. (1974). *Tek partili Cumhuriyet (1931-1938)*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Güneş, İ. (1997). *Birinci TBMM'nin düşünce yapısı (1920-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Hâkimiyet-i Milliye. 22 Nisan 1931.
- İnan, A. (2018). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit konuşmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kaynar, M. K., & Kalkan, N. (Ed.). (2022). *Cumhuriyet dönemi partiler, seçimler, beyannameler (1923-1980)*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Koçlar, B. & Bozkurt, U. (2021). I. ve II. dünya savaşı arası (1914-1945) Van'da nüfus hareketleri ve demografik yapı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 99-132.
- Olgun, K. (2011). Türkiye'de Cumhuriyetin ilanında 1950'ye genel seçim uygulamaları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79), 1-36.
- Öz, E. (1992). *Tek parti yönetimi ve siyasal katılım (1923-1945)*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Öztürk, K. (1994a). *Türk parlamento tarihi II. dönem (1923- 1927)*. Cilt 3. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Öztürk, K. (1994b). *Türk parlamento tarihi III. dönem (1927-1931)*. Cilt 3. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Pınar, M., & Tunç, V. (2021). Tek parti dönemi raporlarında Van. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 161-190.
- TBMM. (1982). *Seçim sistemleri ve Türkiye'deki uygulamaları*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Tunçay, M. (1992). *Türkiye Cumhuriyeti'nde tek parti yönetiminin kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Turan, M. (1991). *Siyasal elitler*. Ankara: Gündoğdu Yayınları.
- Turan, Ş. (1995). *Türk devrim tarihi*. Cilt 3. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Unat, K. (2015). Tek parti döneminin son genel seçimi: 1943 seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim propagandaları. *Atatürk Yolu Dergisi*, (56), 209-248.
- Varlık, Ü. & Ören, B. (2001). *Seçim sistemleri ve Türkiye'de seçimler*. İstanbul: Der Yayınları.
- Van Gazetesi. 27 Temmuz 1946.
- Yeni Yurd Gazetesi. 22 Temmuz 1946.
- Yeni Yurd Gazetesi. 24 Haziran 1946.
- Yeni Yurd Gazetesi. 25 Haziran 1946.
- Yeni Yurd Gazetesi. 8 Şubat, 1939.
- Yerasimos, S. (1976). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. Cilt 3, (B. Kuzucu, Çev.). İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yeşil, A. (2001). *Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçiş*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2004). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

EKLER**Tek Parti Dönemi (1923-1946) Van Milletvekilleri****Hakkı UNGAN**

Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân IV. Dönem Van Mebusu-
I., II., III., IV., V., VI. ve VII. Dönem Van Milletvekili
(TBMM Albümü, 1. Cilt, 1920-1950)

İbrahim ARVAS

I. Dönem Hakkâri (TBMM'ye gelmeden istifa
etmiştir), II. Dönem Van, III. ve IV. Dönem Hakkâri,
V., VI., VII. ve VIII. Dönem Van Milletvekili (TBMM
Albümü, 1. Cilt, 1920-1950)

Münip BOYA

Osmanlı Meclis-i Meb'ûsân III. Dönem Hakkâri, IV.
Dönem Van Mebusu - II., III., IV., V., VI. ve VII. Dönem
Van Milletvekili (TBMM Albümü, 1. Cilt, 1920-1950)

Yusuf Nihad BERKER

VII. Dönem (Ara Seçim) Van Milletvekili
(TBMM Albümü, 1. Cilt, 1920-1950)

